RESEARCH ARTICLE

Gathering and Utilization of Non-Timber Forest Products in Khao-Hua Chang Community Forest, Tamot Sub-district, Tamot District, Phatthalung Province

Saowalak Roongtawanreongsri[1], Rotchanatch Darnsawasdi[2] and Prapapan Kamphoo[3]

[1]Ph.D. (Environmental Management), Lecturer

E-mail: saowalak.ro@psu.ac.th

[2]Ph.D. (Resource Management), Assistant Professor

[3]M.Sc. (Environmental Management), Reserecher

Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University

Abstract

Livelihoods of Tamot local people depend on Khao Hua Chang forest in various ways: food sources, medicines, materials for daily life and income. This study aims to survey the utilization of these non-timber forest products by community people. The data come from a questionnaire responded by 165 families who gathered non-timber forest products. It was found that in 2004, 85 different kinds of non-timber forest products were gathered. The product that was most gathered was Sator (*Parkia speciosa Hassk.)*, up to 55.75% of the total households that utilized the forest. Forty-nine products were gathered for household use only, and only 3 products for commercial use. They are dammar, hardwood and some medicinal plants. The remaining 33 products were utilized both in the household and for commercial purpose. It was estimated that the use of all non-timber forest products generated a total gross value of 5,010,307.27 Baht per year for the whole community, or 17,893.95 Baht/year per household.

Keywords: community forest, gathering, Khao Hua Chang forest, non-timber forest products, Tamot, utilization

Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities 14(3) Jul. - Sep. 2008 : 463 - 483

รับต้นฉบับ 21 ธันวาคม 2549 ปรับปรุง-แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 24 มกราคม 2550

รับลงตีพิมพ์ 14 กันยายน 2550

บทความวิจัย

การเก็บหาและการใช้ประโยชน์ของป่าในป่าเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี[1], โรจนัจฉริย์ ด่านสวัสดิ์[2] และ ประภาพรรณ กำภู[3]

[1]**Ph.D. (Environmental Management), อาจารย์,**
E-mail: saowalak.ro@psu.ac.th
[2]**Ph.D. (Resource Management), ผู้ช่วยศาสตราจารย์,**
[3]**วท.ม. (การจัดการสิ่งแวดล้อม), นักวิจัย,**
คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

วิถีชีวิตของชาวตะโหมดพึ่งพิงป่าเขาหัวช้างในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และแหล่งรายได้ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์และปริมาณการใช้ประโยชน์ของป่าจากป่าของชุมชน วิธีการศึกษา ใช้การสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 165 ครัวเรือนที่เข้าเก็บหาของป่าในพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษา พบว่า ในปี 2547 มีของป่าที่เก็บหาเพื่อการใช้ประโยชน์จำนวน 85 ชนิด ของป่าที่มีจำนวนผู้เก็บหาเป็นสัดส่วนสูงสุดคือ สะตอ (ร้อยละ 55.76 ของครัวเรือนทั้งหมด) ของของป่าที่เก็บหาเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนอย่างเดียวโดยไม่ได้นำไปจำหน่ายเลยมีอยู่ 49 ชนิด ส่วนชนิดของของป่าที่ถูกเก็บหาเพื่อการจำหน่ายเพียงอย่างเดียวมีอยู่ 3 ชนิด ได้แก่ น้ำมันยาง ไม้แก่น และสมุนไพรอื่นๆ นอกนั้นเป็นการเก็บหาทั้งเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการจำหน่าย 33 ชนิด มูลค่าการใช้ประโยชน์จากของป่าที่แต่ละครัวเรือนได้รับเฉลี่ยเท่ากับ 17,893.95 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือคิดเป็นมูลค่ารวมของประชากรทั้งหมดเท่ากับ 5,010,307.27 บาทต่อปี

คำสำคัญ: การเก็บหา, การใช้ประโยชน์, ของป่า, ตะโหมด, ป่าเขาหัวช้าง, ป่าชุมชน

บทนำ

ป่าของชุมชนป่าเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,000 ไร่ ชาวตะโหมดที่มาตั้งบ้านเรือนในระยะเริ่มแรกได้เข้ามาหักร้างถางพงบริเวณพื้นราบที่ติดต่อกับเชิงเขาให้เป็นทุ่งนา อาศัยลำน้ำที่เกิดจากเทือกเขาบรรทัดสำหรับการเพาะปลูก และอาศัยผลผลิตจากป่าเพื่อการดำรงชีพ ชาวบ้านกับป่าจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและชาวบ้านในสมัยก่อนให้ความเคารพและนอบน้อมต่อผืนป่าสูงมาก มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีสำนึกในบุญคุณและยำเกรงต่อผืนป่า เช่น เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเจ้าป่าเจ้าเขาจึงไม่ควรตัดไม้ขนาดใหญ่มาสร้างบ้านเรือน เพราะเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนการล่าสัตว์เป็นอาหารก็ต้องขอจากเจ้าป่าเจ้าเขาก่อน เป็นต้น ทำให้วิถีชีวิตของชาวตะโหมดมีการพึ่งพิงป่าในด้านต่าง ๆ ซึ่งชาวตะโหมดได้หาของป่าทั้งพืชและสัตว์ป่ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งด้านการเป็นแหล่งอาหาร แหล่งยารักษาโรค แหล่งเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และแหล่งรายได้ โดยการหาของป่าของชาวตะโหมดนั้น ส่วนใหญ่เป็นการหามาเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่บางครั้งหากเหลือจากการบริโภคก็มีการนำไปขายในตลาดทั้งในและนอกชุมชน (สนทญา เมืองสุข, 2546) การพึ่งพาป่าของชาวตะโหมดดังกล่าวเป็นวิถีชีวิตที่เลี้ยงดูชาวบ้านส่วนหนึ่งให้ดำรงชีวิตได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงลักษณะการใช้ประโยชน์และปริมาณการใช้ประโยชน์ของป่าผืนนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น อนึ่ง ข้อมูลจากบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของป่าชุมชนในภาคใต้: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง” ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนจำนวนประมาณ 12 คน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาถึงลักษณะการใช้ประโยชน์ วิธีการ และปริมาณของของป่าที่ถูกเก็บหาในป่าของชุมชนป่าเขาหัวช้าง โดยชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง

วิธีการศึกษา

การสำรวจการใช้ประโยชน์จากผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าใช้วิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์เพื่อหาปริมาณผลผลิตในรูปของของป่าที่มีการเก็บหาจากป่าชุมชนเขาหัวช้างของคนในพื้นที่ศึกษามีรายละเอียดของการเก็บข้อมูล ดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรของการวิจัยในส่วนนี้คือ หัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนคนใดคนหนึ่งในครอบครัว ที่เป็นผู้เข้าไปเก็บหาผลผลิตในรูปของของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้าง ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 – 12 ของตำบลตะโหมด รวมทั้งหมด 12 หมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มหลักที่เข้าไปเพื่อเก็บหาผลผลิตในรูปของของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้าง แต่ทั้งนี้ ในแต่ละหมู่บ้าน มีทั้งครัวเรือนที่เข้าไปใช้ประโยชน์และมิได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเขาหัวช้าง ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงได้กำหนดให้ประชากรคือ ครัวเรือนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเขาหัวช้างเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนเท่ากับ 280 ครัวเรือน จากจำนวนประชากรเป้าหมาย สามารถนำมากำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (1973 อ้างถึงใน บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2543, 88) ซึ่งในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ยอมให้มีความคลาดเคลื่อนได้ไม่เกินร้อยละ 5 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมมีจำนวนเท่ากับ 165 ครัวเรือน

2) เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยข้อมูลทุติยภูมิของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ข้อมูลสถิติประชากรรอบพื้นที่ป่า สภาพทั่วไปของป่าชุมชนเขาหัวช้าง แผนที่ป่าชุมชนเขาหัวช้าง แผนที่ตำบลตะโหมด นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยทีมวิจัยชุมชนและผู้วิจัย จำนวน 1 ชุด ซึ่งในการเก็บข้อมูลจะใช้แบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์

ผลการศึกษา

1. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างผู้ที่เก็บหาของป่า

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาผลผลิตในรูปของของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้าง มีดังนี้ (รายละเอียดดังในตาราง 1)

1.1 เพศ

จากการศึกษา พบว่า ผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้างเป็นเพศชาย ร้อยละ 76.97 และเพศหญิง ร้อยละ 23.03 โดยเพศชายเป็นกลุ่มหลักที่เข้าไปเก็บหาของป่า เนื่องจากเพศชายจะมีความชำนาญในการเก็บหาของป่ามากกว่าเพศหญิง อีกทั้งในการเดินทางเพื่อเข้าไปเก็บหาของป่านั้นเส้นทาง

ตาราง 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่า

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม		จำนวน	ร้อยละ
1 เพศ	ชาย	127	76.97
	หญิง	38	23.03
2 อายุ	ต่ำกว่า 30 ปี	26	15.76
	30-39 ปี	61	36.97
	40-49 ปี	39	23.63
	50-59 ปี	19	11.52
	60 ปี ขึ้นไป	20	12.12
3 สถานภาพการสมรส	โสด	15	9.09
	สมรสแล้ว	147	89.09
	หย่าร้าง	0	0.00
	อื่นๆ	3	1.82
4 ศาสนา	พุทธ	88	53.33
	คริสต์	0	0.00
	อิสลาม	77	46.67
	อื่นๆ	0	0.00
5 **สถานะในครอบครัว**	หัวหน้าครอบครัว	116	70.30
	สมาชิกในครอบครัว	49	29.70
6 **ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด**	ต่ำกว่าประถมศึกษาชั้นปีที่ 4	14	8.48
	ประถมศึกษาชั้นปีที่ 4	61	36.97
	ประถมศึกษาชั้นปีที่ 6	45	27.27
	มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3	13	7.88
	มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 หรือเทียบเท่า	21	12.73
	อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	3	1.82
	ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	0	0.00
	อื่นๆ	8	4.85
7 **จำนวนสมาชิกในครอบครัว**	1 - 3 คน	34	20.61
	4 - 6 คน	116	70.30

ตาราง 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่า (ต่อ)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม		จำนวน	ร้อยละ
	7 - 9 คน	9	5.45
	10 คนขึ้นไป	6	3.64
8 อาชีพหลัก	เกษตรกรรม	143	86.67
	ค้าขาย	5	3.03
	รับจ้างทั่วไป	12	7.27
	อื่นๆ	5	3.03
9 อาชีพรองและอาชีพเสริม	ไม่มีอาชีพเสริม	39	23.63
	ทำสวนยาง	8	4.85
	ทำสวนผลไม้	21	12.73
	เลี้ยงสัตว์	4	2.42
	ค้าขาย	3	1.82
	รับจ้างทั่วไป	39	23.63
	รับซื้อน้ำยาง	1	0.61
	หาของป่า	44	26.67
	อื่นๆ	6	3.64
10 การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา	อยู่มาตั้งแต่เกิด	108	65.45
	ย้ายมาจากต่างหมู่บ้าน ในตำบลเดียวกัน	13	7.88
	ย้ายมาจากต่างตำบล ในอำเภอเดียวกัน	7	4.24
	ย้ายมาจากต่างอำเภอ ในจังหวัดเดียวกัน	16	9.70
	ย้ายมาจากต่างจังหวัด	21	12.73
11 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม	ต่ำกว่า 3,000 บาท	12	7.27
	3,000 - 6,000 บาท	112	67.88
	6,001 - 9,000 บาท	19	11.52
	9,001 - 12,000 บาท	13	7.88
	12,001 - 15,000 บาท	5	3.03
	15,001 - 18,000 บาท	2	1.21
	ตั้งแต่ 18,001 บาท ขึ้นไป	2	1.21
12 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว	ต่ำกว่า 3,000 บาท	3	1.82
	3,000 - 6,000 บาท	43	26.06
	6,001 - 9,000 บาท	45	27.27
	9,001 - 12,000 บาท	29	17.58
	12,001 - 15,000 บาท	20	12.12
	15,001 - 18,000 บาท	9	5.45
	ตั้งแต่ 18,001 บาท ขึ้นไป	16	9.70

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจ ปี 2547

ค่อนข้างลำบาก เนื่องจาก มีความลาดชันสูงเพศชายจึงมีความคล่องตัวในการเดินทางมากกว่า

1.2 อายุ

ผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้น มี 2 ช่วงอายุที่เข้าไปเก็บหาของป่ากันเป็นจำนวนมาก นั่นคือ ช่วงอายุ 30 – 39 ปี มีร้อยละ 36.97 และช่วงอายุ 40 – 49 ปี ซึ่งมีร้อยละ 23.63 ถ้าหากรวมระหว่าง 2 ช่วงอายุนี้เข้าด้วยกันคือ ผู้ที่มีอายุอยู่ในช่วง 30 – 49 ปี จัดเป็นช่วงอายุของผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน และคิดเป็นร้อยละ 60.60 ซึ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

1.3 สถานภาพการสมรส

ผู้ที่เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้น มีสถานภาพเป็นผู้ที่สมรสและอาศัยอยู่ด้วยกันกับคู่สมรส มากถึงร้อยละ 89.09 รองลงมาคือ มีสถานภาพเป็นโสด ร้อยละ 9.09 แต่ไม่มีผู้ที่หย่าร้าง ส่วนร้อยละ 1.82 เป็นสถานภาพอื่น ซึ่งประกอบด้วยคู่สมรสเสียชีวิต และแยกกันอยู่

1.4 ศาสนา

การศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนั้น พบว่า ผู้ที่เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้นนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 53.33 ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 46.67 นั้นนับถือศาสนาอิสลาม

1.5 สถานะในครอบครัว

สถานะในครอบครัวของผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้าง ร้อยละ 70.30 เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนที่เหลือคือสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีร้อยละ 29.70

1.6 ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด

ผู้ที่เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้างมีระดับการศึกษาขั้นสูงสุดคือประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 36.97 รองลงมาคือระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 27.27 ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 12.73 สำหรับผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 มีร้อยละ 8.48 ซึ่งมีอัตราส่วนใกล้เคียงผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 7.88 และผู้ที่มีระดับการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่ามีอยู่ร้อยละ 1.82 นอกจากนี้ยังมีผู้ที่จบการศึกษาในระดับอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 4.85 ซึ่งในส่วนนี้ได้รวมผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาและผู้ที่มีระดับการศึกษาคาบเกี่ยวระดับการศึกษาโดยปกติ เช่น จบในระดับประถมศึกษาปีที่ 5 และปีที่ 7 เป็นต้น

1.7 จำนวนสมาชิกในครอบครัว

จำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ที่เก็บหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้าง พบว่า เป็นครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 - 6 คน มีการเข้าไปเก็บหาของป่ามากที่สุดซึ่งคิดเป็นร้อยละ 70.30 ส่วนครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 1 - 3 คน มีการเข้าไปเก็บหาของป่ารองลงมาคิดเป็นร้อยละ 20.61 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 9.09 ที่เข้าไปเก็บหาของป่าเป็นครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 7 – 9 คน (ร้อยละ 5.45) และตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป (ร้อยละ 3.64) ตามลำดับ

1.8 อาชีพหลัก

ผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่าจากป่าชุมชนเขาหัวช้าง ร้อยละ 86.67 มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมในที่นี้ประกอบด้วย การทำสวนยาง การทำสวนผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 13.33 มีอาชีพต่างๆ ดังนี้ อาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 7.27 อาชีพค้าขายร้อยละ 3.03 และอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 3.03 ซึ่งอาชีพอื่นๆ ในที่นี้ได้แก่ รับราชการ นักเรียน และแม่บ้าน

1.9 อาชีพรองหรืออาชีพเสริม

ผลการศึกษาพบว่าผู้ที่เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้น มากกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างมีอาชีพรองหรืออาชีพเสริม คือร้อยละ 76.37 ส่วนอีกร้อยละ 23.63 คือกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีอาชีพรองหรืออาชีพเสริม ซึ่งอาชีพรองหรืออาชีพเสริมของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เก็บหาของป่า (ร้อยละ 26.67) รับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 23.63) ทำสวนผลไม้ (ร้อยละ 12.73) ทำสวนยาง (ร้อยละ 4.85) เลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 2.42) ค้าขาย (ร้อยละ 1.82)

รับซื้อน้ำยาง (ร้อยละ 0.61) และอื่นๆ (ร้อยละ 3.64)

1.10 การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษา

การตั้งถิ่นฐานของผู้ที่เข้าไปหาของป่าในป่าชุมชนเขาหัวช้าง ร้อยละ 65.45 เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมตั้งแต่เกิดในหมู่บ้าน ส่วนอีกร้อยละ 34.55 จะเป็นผู้ที่ย้ายมาจากถิ่นอื่น ซึ่งก็ย้ายมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกัน ร้อยละ 7.88 ย้ายมาจากตำบลใกล้เคียงกันในอำเภอเดียวกัน ร้อยละ 4.24 ย้ายมาจากต่างอำเภอที่อยู่ในจังหวัดพัทลุง ร้อยละ 9.70 และมีร้อยละ 12.73 ที่ย้ายมาจากต่างจังหวัดซึ่งเป็นจังหวัดในภาคใต้

1.11 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วง 3,000 – 6,000 บาท มีร้อยละ 67.88 รองลงมาคือผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 6,001 – 9,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 11.52 ส่วนผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 3,000 บาท และผู้ที่รายได้เฉลี่ยอยู่ในช่วง 9,001– 12,000 บาท ต่อเดือน มีจำนวนใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 7.27 และ 7.88 ตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 12,001 – 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 3.03 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 2.42 คือผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 15,001 – 18,000 บาท (ร้อยละ 1.21) และตั้งแต่ 18,001 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 1.21)

1.12 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างพบว่า เป็นผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวอยู่ในช่วง 6,001 – 9,000 บาทต่อเดือน เท่ากับร้อยละ 27.27 และในช่วง 3,000 – 6,000 บาทต่อเดือน เท่ากับร้อยละ 26.06 ผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวอยู่ในช่วง 9,001 – 12,000 บาท เท่ากับร้อยละ 17.58 ในช่วง 12,001 – 15,000 บาทต่อเดือน เท่ากับร้อยละ 12.12 และในช่วง 15,001 – 18,000 บาทต่อเดือน มีร้อยละ 5.45 ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวตั้งแต่ 18,001 ขึ้นไป มีร้อยละ 9.70 และผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวน้อยกว่า 3,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 1.82

2. ลักษณะการใช้ประโยชน์และการเก็บหาของป่า

จากการสำรวจข้อมูลพบว่า ผลผลิตในรูปของของป่านั้นมีมากถึง 85 รายการ ซึ่งแบ่งเป็นของป่าประเภทพืช 66 รายการ ประเภทสัตว์ 17 รายการ และเป็นผลิตภัณฑ์จากสัตว์อีก 2 รายการ คือน้ำผึ้งและไข่มดแดง ซึ่งของป่าแต่ละรายการมีช่วงฤดูกาลในการเก็บหาอุปกรณ์และวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดไว้ดังแสดงในตาราง 2 ซึ่งจะเห็นว่าป่าชุมชนเขาหัวช้างสามารถเป็นแหล่งพึ่งพาในการดำรงชีวิตของชาวบ้านโดยรอบได้ตลอดปี โดยมีผลผลิตต่างๆ หมุนเวียนเปลี่ยนสลับกันไปตั้งแต่ต้นปีจนถึงปลายปี

3. ปริมาณผลผลิตในรูปของของป่าที่มีการเก็บหา จากป่าชุมชนเขาหัวช้าง

จากการสำรวจข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างพบว่าผลผลิตในรูปของของป่าในแต่ละรายการสามารถสรุปปริมาณการเก็บหาเฉลี่ยต่อครัวเรือน ปริมาณทั้งหมดของกลุ่มประชากร สัดส่วนการใช้ประโยชน์สำหรับบริโภคในครัวเรือนและการใช้ประโยชน์เพื่อจำหน่ายได้ดังแสดงในตาราง 3

จากตารางจะเห็นว่า ของป่าที่มีจำนวนของผู้เก็บหาเป็นสัดส่วนสูงสุดคือ สะตอ ซึ่งมีสัดส่วนผู้เก็บหาสะตอจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่เก็บหาของป่าเท่ากับ ร้อยละ 55.76 ชนิดของของป่าที่ถูกเก็บหาเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนอย่างเดียวโดยไม่ได้นำไปจำหน่ายเลยมีอยู่ 49 ชนิด ได้แก่ กุ้ง ขี้ค้อน ระกำ ส้มเกียบ บอนชะรัด หวายเส้น หวายมวย ลูกสาย ทองบึ้ง กำไล มะม่วงป่า เงาะป่า ชะพลู กระรอก ตัวต่อ มูสัง/ชะมด งูเหลือม นากน้ำ ไฟสามกอง ขี้เหล็ก สะค้าน สมอ กล้วยไม้ หางช้าง หัวปรง จันทน์ผา กีบแรด นูด เหล็กครู พาโหมต้น เปล้าเหลี่ยม ชิงดอกเดี่ยว เหล็กไม้ไผ่ นกทุกชนิด หัวปลี หัวมันเทศ ลูกโป๊ะ ผักกาดเขา ยอดแซะ ยอดหมุย บอนเต่า ทำมัง ปุดฉ้อง ปุดช้าง ตะเงาะ ลูกหวายมวย สับปะรด พริก และนกกรงหัวจุก ส่วนของป่าที่ถูกเก็บหาเพื่อการจำหน่ายเพียงอย่างเดียวมีอยู่ 3 ชนิด ได้แก่ น้ำมันยาง ไม้แก่น และสมุนไพรอื่นๆ

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
1	สะตอ	ก.ค.–ส.ค., ต.ค.	การเก็บสะตออาจใช้เชือกไนล่อนหรือผ้าขาวม้าหรือเถาวัลย์ช่วยในการปีนขึ้นไปเก็บ บางครั้งผู้เก็บจะทำ “แค” เพื่อขึ้นไปเก็บสะตอ แค คือการนำท่อนไม้ขนาดเท่า ๆ กัน มาทำเป็นเหมือนขั้นบันไดตามลำต้นสะตอสำหรับการขึ้นไปเก็บสะตอ ในการเก็บสะตอจะนำไม้ไผ่มาทำเป็นไม้เกี่ยวหรือไม้สอย ซึ่งปลายไม้สอยจะทำตะขอไว้สำหรับเกี่ยวช่อสะตอ
2	ผักกูด	ตลอดปี	ใช้ประกอบอาหารได้หลากหลาย เช่น นำมาเป็นผักเคียง นำมายำ และแกง วิธีเก็บใช้มือหรือมีดตัดยอดที่อ่อนพอเหมาะและเก็บใส่กระสอบเพื่อนำออกมาจากป่า
3	น้ำผึ้ง	ม.ค.–พ.ค.	เมื่อพบรังผึ้งผู้เก็บจะใช้วิธีตบโคนต้นไม้ 3 ครั้งและว่าคาถา ซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณเชื่อว่าจะทำให้ผึ้งไม่ออกมาจากรังขณะเก็บรังผึ้ง จากนั้นจึงปีนขึ้นไปยังรังผึ้ง จุดหัวหมีเพื่อให้เกิดควันไฟ รมรังผึ้ง แล้วจึงตัดรังผึ้งใส่แกลลอนขนาดใหญ่นำลงมา จากนั้นบีบน้ำผึ้งใส่แกลลอนขนาดเล็กเพื่อนำกลับออกจากป่า อุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ แกลลอนขนาดใหญ่ แกลลอนขนาดเล็ก ไฟแช็ก มีดเดินป่า กาย (ทำจากเถาวัลย์โดยนำมาฉีกเป็นเส้นเล็กๆ ตากแดดแล้วมัดเป็นแท่งยาว 1 เมตร จุดให้มีแสงไฟเป็นเม็ดเล็กๆ เพื่อให้ผึ้งบินตามลงมา) คบไฟ (ทำจากกิ่งไม้ นำมามัดแล้วเอาใบกะพ้อหรือใบไม้สดๆห่อ ใช้เพื่อให้เกิดควันไฟในการรมควันรังผึ้ง) หัวหมี (คล้ายกับคบไฟ แต่จะมีควันอย่างเดียวไม่มีไฟ ใช้แทนคบไฟได้)
4	กบ	ตลอดปี	ในการหากบนั้นต้องหาตามซอกหินบริเวณที่มีความชื้น และจับหาในตอนกลางคืนจึงต้องใช้ตะเกียงเพื่อส่องหา ใช้ฉมวกในการแทงกบ เมื่อจับกบได้แล้วจะนำใส่ไซทน หรือกระสอบกลับออกมาจากป่า แต่บางครั้งอาจใช้เชือกร้อยกบที่จับได้เป็นพวงเพื่อนำกลับออกมาก็ได้
5	ประ	ก.ค.–ส.ค.	ลูกประสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายแบบ ทั้งต้ม ดอง คั่ว แกง หรือฉาบน้ำผึ้งก็ได้ ลูกประมีขนาดประมาณนิ้วหัวแม่มือ ถ้านำมาคั่วจะมีรสชาติคล้ายกับเม็ดมะม่วงหิมพานต์ วิธีการเก็บหาใช้มือเก็บเพราะลูกประจะหล่นอยู่ใต้ต้น แล้วนำใส่กระสอบกลับออกมาจากป่า
6	เหรียง	พ.ค.–มิ.ย.	เหรียงสามารถนำมาประกอบอาหารในการทำแกง ใช้เป็นผักเคียงน้ำพริกหรือแกงเผ็ดก็ได้ ลูกเหรียงหล่นอยู่ใต้ต้นสามารถเก็บใส่กระสอบนำออกจากป่า
7	หอย	ตลอดปี	มีอยู่ในแหล่งน้ำในป่า หอยที่มีการเก็บหาคือ หอยโล่ แม้ว่าจะเก็บหาได้ตลอดปีแต่ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำหลากไม่ค่อยมีคนเข้าไปเก็บเพราะมีน้ำมากและหายาก ดังนั้นส่วนใหญ่จึงมีการเก็บหากันมากในหน้าแล้ง คือ มีนาคม – พฤษภาคม วิธีในการเก็บหาใช้มือเก็บหา แล้วใส่ข้องหรือกระสอบหรือถัง เพื่อที่นำกลับออกมาจากป่า
8	ปลาภูเขา	ตลอดปี	ปลาที่มีการจับหาในป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้นมีหลายชนิด แต่มีการจับอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ปลาภูเขา และปลาที่มีตามแหล่งน้ำธรรมดา (ลำคลองห้วย) ปลาภูเขาที่มีการจับหากันมากในป่าชุมชนเขาหัวช้าง ได้แก่ ปลาหวด ปลาแงะ และปลาชิว ปลาหวด จะมีมากในช่วงฤดูน้ำหลากคือช่วง มิ.ย. – ต.ค. อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับหา คือ ไซ เบ็ด กัด เมื่อจับได้แล้วจะใส่ ข้อง ไซทน หรือหยุด (ตาข่ายที่นำมาทำเป็นถุง) นำกลับออกมาจากป่า ส่วนปลาแงะและปลาชิวนั้นจับหาได้ตลอดปี แต่ชาวบ้านจะนิยมหากันมากในช่วงฤดูน้ำแล้งเพราะจับได้ง่าย อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับปลาแงะและปลาชิว ได้แก่ กัด ยอ แห และนาง ภาชนะที่ใช้ใส่นั้นจะเหมือนกับที่ใช้กับปลาหวด
9	ปลาดุก/ ช่อน/ ปลาไหล	ตลอดปี	พบตามแหล่งน้ำทั่วไปในป่าชุมชนเขาหัวช้าง อุปกรณ์ที่ใช้จับปลาดุกคือ เบ็ดยอนหรือไซ ส่วนปลาช่อนจะใช้ เบ็ดทง ช่อนหาง (อุปกรณ์จับปลาที่ทำจากหวาย) แห หรือ ร่านวิ่ง (อุปกรณ์จับปลาที่ทำจากไม้ไผ่) ส่วนปลาไหลนั้นจะใช้ ไซรัน กระบอก และเบ็ดยอน ภาชนะที่นิยมใช้ใส่ปลาดังกล่าว คือ ไซทน

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
10	กุ้ง	ตลอดปี	กุ้งที่มีในแหล่งน้ำของป่าเขาหัวช้างเป็นกุ้งขนาดเล็ก อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับกุ้ง คือ ไซรัน ไซ ซ่อนหาง นาง และยอ ส่วนภาชนะที่ใช้ใส่ คือ ข้อง
11	หน่อไม้	ก.ค.- ก.ย.	สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย ทั้งทำแกง ผัดต่างๆ และเป็นผักเคียง อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บ คือ มีดพร้า เพื่อใช้สำหรับตัดและปอกเปลือกหน่อไม้ จากนั้นใช้มีดพกตัดแต่งหน่อไม้ที่จะนำกลับมา ภาชนะที่ใช้ใส่หน่อไม้คือ กระสอบ หรืออาจจะใช้วิธีนำเถาวัลย์มาร้อยหน่อไม้เป็นพวงเพื่อถือกลับออกมา
12	หยวกกล้วย	ตลอดปี	ส่วนใหญ่จะนำไปประกอบอาหาร เวลามีการจัดงานเลี้ยงในท้องถิ่น ชาวบ้านมักจะเข้ามาเก็บหาหยวกกล้วยในป่าเพื่อนำไปประกอบอาหารในงานเลี้ยงอยู่เสมอ นอกจากนี้ ส่วนต่างๆ ของกล้วยป่ายังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย เช่น ใบกล้วย ใช้ห่อทำขนม ลูกกล้วยอ่อนนำมาแกง ลูกกล้วยสุกรับประทานสดได้แต่จะมีเมล็ดมาก ส่วนที่จะไม่นำมาใช้ประโยชน์คือหัวปลีของกล้วยป่าเพราะมีรสฝาดรับประทานไม่ได้ อุปกรณ์ในการเก็บหาหยวกกล้วยคือ มีดพร้า สำหรับตัดต้นกล้วยและลอกเปลือกจนถึงหยวกกล้วยที่ต้องการ ภาชนะที่ใช้ใส่หยวกกล้วยคือ กระสอบ
13	เห็ดโคน	พ.ค.- มิ.ย.	วิธีการเก็บหา จะใช้มือเก็บดอกเห็ดและนำใส่กระสอบ หรือถังเพื่อนำกลับออกมาจากป่า แต่อาจจะใช้ผ้าขาวม้าห่อกลับมาก็ได้
14	เห็ดปลวก	พ.ค.- มิ.ย.	วิธีในการเก็บหาและภาชนะที่ใช้สำหรับใส่เห็ดปลวกก็เหมือนกับเห็ดโคน
15	เห็ดอื่นๆ	ตลอดปี	หมายถึง เห็ดที่กลุ่มตัวอย่างมิได้ระบุชนิดรวมทั้งเห็ดชนิดอื่นๆ นอกเหนือจากเห็ดโคนและเห็ดปลวก มีหลายชนิด เช่น เห็ดแครง เห็ดนมหมู เป็นต้น สามารถเก็บหาสลับชนิดกันไป ส่วนวิธีการและภาชนะที่ใช้ใส่เห็ดอื่นๆ นั้น เหมือนกับเห็ดโคน
16	ไข่มดแดง	เม.ย. - พ.ค.	วิธีการเก็บหาจะใช้ไม้ไผ่สอยรัง โดยมีกระสอบผูกติดที่ปลายไม้ไผ่ให้เหลือปลายไม้ไว้เล็กน้อยเพื่อใช้แหย่รังมดแดง ตรงปากกระสอบใช้เถาวัลย์พันรอบๆ เพื่อให้ปากกระสอบอยู่ตัว เมื่อถูกแหย่รังมดแดงจะหล่นลงในกระสอบ นำไข่มดแดงที่เก็บได้ออกมาได้โดยไม่ต้องใส่ภาชนะอื่น แต่จะต้องหาท่อนไม้เล็กๆ ขนาดพอเหมาะไว้เคาะไม้ไผ่ที่ใช้สอยรังอยู่ในกระสอบ เพราะระหว่างเดินทางกลับมดแดงจะไต่ขึ้นมาบริเวณปากกระสอบและไม้สอย การเคาะไม้สอยช่วยไม่ให้มดแดงไต่มากัดได้
17	เนียง	ก.ย. - ต.ค.	นำมารับประทานเป็นผักเคียงน้ำพริกหรือแกงเผ็ด วิธีในการเก็บหาลูกเนียง ใช้ไม้สอยให้ลูกเนียงหล่นมายังพื้นและเก็บใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
18	มะปราง	ก.ค. – ส.ค.	ชาวบ้านนิยมเก็บผลสุกของมะปรางมารับประทานสด ในการเก็บหาใช้ไม้สอย ภาชนะที่ใช้สำหรับใส่มะปรางที่เก็บได้คือ กระสอบ
19	มะปริง	ก.ค. – ส.ค.	ชาวบ้านจะเก็บผลมะปริงทั้งที่สุกและที่ยังไม่สุกมาใช้ประโยชน์ ผลยังไม่สุกจะมีรสเปรี้ยวนิยมนำมาทำแกงหรือน้ำพริกที่ต้องการให้มีรสเปรี้ยว ผลสุกของมะปริงมีรสเปรี้ยวอมหวาน สามารถรับประทานสดได้ อุปกรณ์และภาชนะที่ใช้ในการเก็บหามะปริงนั้นเหมือนกับมะปราง
20	น้ำมันยาง	เกือบตลอดปี ยกเว้น พ.ย. - ธ.ค.	การเก็บ ผู้เก็บจะใช้ขวานเจาะลำต้นยางให้เป็นหลุมประมาณ 20 เซนติเมตร กว้างประมาณ 25 – 30 เซนติเมตร และจะใช้เปลือกลูกมะพร้าวจุดไฟนำเข้าไปเผาในหลุมที่เจาะไว้ จากนั้นจะดับไฟแล้วนำเปลือกลูกมะพร้าวที่จุดไฟออกมาจากหลุม ความร้อนจากเปลือกมะพร้าวที่เผานั้นจะทำให้น้ำมันยางไหลออกมาและอยู่ในหลุมที่เจาะไว้ หลังจากนั้นจะใช้กระป๋องนมตักน้ำมันยางที่ได้ใส่ในแกลลอนเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
21	มะเขือพวง	ตลอดทั้งปี ยกเว้น ก.ย. - ม.ค.	มะเขือพวงจะใช้ในการประกอบอาหารและเป็นผักที่รับประทานเคียงกับน้ำพริก วิธีในการเก็บหามะเขือพวงคือ ใช้มือเด็ดจากต้นแล้วใส่ถุงเพื่อนำกลับออกมา

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
22	ขี้ค้อน	ก.ค.–ส.ค.	ส่วนที่ใช้ประโยชน์คือ เมล็ดในผลขี้ค้อน เมล็ดข้างในผลนี้จะคล้ายกับเมล็ดของจำปาดะหรือเมล็ดของขนุน ชาวบ้านจะนำขี้ค้อนมาประกอบอาหาร หรือทำให้สุกเพื่อรับประทานเล่น วิธีเก็บหาขี้ค้อน ใช้ท่อนไม้ที่มีขนาดพอเหมาะมือทุบผลขี้ค้อนให้เปลือกแตก แล้วจะเก็บเอาเฉพาะเมล็ดข้างในผลใส่กระสอบกลับมาใช้ประโยชน์
23	ลูกกอ	ก.ค.–ส.ค.	ชาวบ้านนิยมเก็บหามาคั่วเพื่อรับประทานเล่น วิธีในการเก็บหาจะใช้มือเก็บลูกกอที่หล่นอยู่ใต้ต้นอยู่แล้ว แล้วใส่กระสอบนำกลับออกมาจากป่า
24	ระกำ	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บหามาเพื่อประกอบอาหารหรือรับประทานสด เนื่องจากระกำมีรสเปรี้ยวอมหวานเล็กน้อย จึงนิยมนำมาแกง วิธีเก็บหาระกำจะใช้มีดพร้าตัดทะลายของระกำ เนื่องจากเวลาระกำออกผลนั้นทะลายของผลระกำจะโผล่ออกมาห่างจากกอระกำ จึงตัดทะลายของผลระกำได้ง่าย เพราะไม่ต้องโดนกอระกำที่มีหนามแหลมคมทิ่มตำ ภาชนะที่ใช้ใส่ระกำคือกระสอบ หรืออาจจะแบกทะลายระกำออกมาเลยก็ได้
25	บอนส้ม	ตลอดปี	บอนส้มมีรสเปรี้ยว ใบมีกลิ่นหอม ชาวบ้านนิยมนำบอนส้มมาทำแกงส้ม เพราะจะทำให้แกงมีรสเปรี้ยวที่อร่อยพอเหมาะ วิธีการเก็บหาใช้มือดึงทีละก้าน ภาชนะที่ใช้ใส่กลับมาคือ กระสอบ หรืออาจจะห่อใบตองก็ได้
26	คนทีดำ	ตลอดปี	เป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งใช้เป็นส่วนประกอบในการทำยารักษาโรค ส่วนที่นิยมเก็บมาทำยา คือ ลำต้นและเปลือก นอกจากนี้ส่วนใบก็มีการเก็บหาเพื่อนำมาทำขนมที่เรียกว่า “ขนมคนที” อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคนทีดำคือ มีดเดินป่าหรือมีดพร้า และภาชนะสำหรับใส่คือกระสอบ
27	ส้มเกียบ	ตลอดปี	ใช้ส่วนใบมาประกอบอาหาร เนื่องจากใบของส้มเกียบมีรสเปรี้ยวเหมือนใบชะมวงและมีกลิ่นหอม ที่นิยมในการนำมาต้มซุปกับกระดูกหมูหรือกระดูกวัว ในการเก็บหาจะเก็บเอาใบและยอดอ่อนมาใช้ อุปกรณ์ที่ใช้ คือ มีดพร้าสำหรับตัดเถายาวของส้มเกียบ เมื่อตัดเสร็จก็ใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
28	บอนชะรัด	ตลอดปี	มีลักษณะคล้ายบอนส้มเพราะเป็นพืชในตระกูลบอนเช่นเดียวกัน บอนชะรัดใช้นำมาประกอบอาหาร วิธีในการเก็บหาจะใช้มือดึงทีละก้านและมักจะใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมา
29	ไม้ไผ่	ตลอดปี	เนื่องจากไม้ไผ่หาได้ง่ายและใช้ประโยชน์ได้มากมาย ชาวบ้านจึงนิยมเก็บหามาเพื่อทำเครื่องเรือนและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ในครัวเรือน วิธีเก็บหาจะใช้มีดพร้าตัดไม้ไผ่ทั้งลำ และจะใช้เชือกหรือเถาวัลย์มัดรวมกันเพื่อแบกกลับออกมาจากป่า
30	ไม้แก่น	ตลอดปี	คือไม้ที่ล้มตายแล้วและเปลือกไม้ก็เน่าเปื่อยหมดแล้ว เหลือเพียงแต่แก่นเท่านั้น ที่มีการเก็บหาจากต้นไม้หลากหลายชนิด โดยธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้างมีไม้ใหญ่ล้มตายตามระบบนิเวศอยู่เสมอ แต่ขึ้นอยู่กับว่าผู้ที่เก็บหาจะพบต้นไม้ที่ล้มตายและมีแก่นไม้ให้เก็บหาหรือไม่ อุปกรณ์ที่ใช้คือ มีดพร้า ภาชนะที่ใช้ใส่คือกระสอบ
31	หวายเส้น	ตลอดปี	นิยมเก็บหามาเพื่อทำเครื่องจักสานในครัวเรือน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า และมักจะใช้วิธีม้วนหวายเส้นเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
32	หวายมวย	ตลอดปี	เป็นหวายชนิดหนึ่งมีขนาดใหญ่กว่าหวายเส้น จึงนำมาใช้ทำเครื่องจักสานและเครื่องเรือน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า ในการนำกลับออกมาจากป่าจะใช้การม้วนหวายเป็นขดวงกลม
33	ลูกสาย	ก.ค.–ส.ค.	เป็นผลไม้ป่าที่เก็บหามารับประทานสดๆ ลูกสายจะมีลักษณะและรสชาติคล้ายลูกกำชำ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ ไม้สอยและมีดพก ส่วนภาชนะสำหรับใส่คือ กระสอบหรือถุง

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
34	ทองบึ้ง	ส.ค.-ก.ย.	มีลักษณะคล้ายลูกหยีแต่มีขนาดใหญ่กว่า รสเปรี้ยวแต่หวานกว่าลูกหยี อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ ไม้สอย แต่อาจจะใช้มีดพร้าหากไม่มีปีนขึ้นไปเก็บบนต้น ใช้มีดพร้าตัดกิ่งลงมาเพื่อเก็บผลทองบึ้งที่พื้น ภาชนะสำหรับใส่คือ กระสอบ
35	กำไล	ส.ค.-ก.ย.	ผลของกำไลจะมีลักษณะคล้ายกับผลของมะไฟ รสชาติหวานอมเปรี้ยว วิธีเก็บหาใช้การปีนขึ้นไปบนต้นเพื่อเด็ดช่อกำไลลงมา และอาจจะใส่กระสอบหรือถือช่อกำไลกลับออกมาจากป่าก็ได้
36	มะม่วงป่า	มิ.ย.-ก.ค.	มีผลขนาดใหญ่คล้ายผลมะมุด ชาวบ้านจะเก็บมาใช้ประโยชน์เฉพาะผลที่สุกและหล่นลงมาบนพื้น ซึ่งจะนำมาทำแกง วิธีเก็บหาคือ เก็บผลที่หล่นอยู่ที่พื้นใต้ต้นใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
37	เงาะป่า	ก.ค.–ส.ค.	เงาะป่ามีลักษณะเหมือนเงาะที่ปลูกตามสวนทั่วไป แต่จะมีรสเปรี้ยวมากและอมหวานเล็กน้อย อุปกรณ์ในการเก็บหาคือ มีดพร้า ซึ่งใช้ตัดกิ่งลงมาหรือ อาจใช้ไม้สอยหากไม่ตัดกิ่ง ภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบ แต่อาจใช้เถาวัลย์มัดเงาะป่าเป็นช่อถือกลับออกมาจากป่าก็ได้
38	ชะพลู	ตลอดปี	เก็บส่วนใบมาประกอบอาหาร วิธีเก็บหาจะใช้มือเด็ดใบที่ต้องการใส่ถุงหรือกระสอบ ชะพลูเป็นพืชที่เก็บได้ง่ายเพราะเป็นเถาที่เลื้อยอยู่ไม่สูงมากนัก
39	แลน	ตลอดปี	ชาวบ้านใช้เนื้อแลนประกอบอาหาร ในการจับแลนนั้นจะมีหลักอยู่ว่า ถ้าวันนี้ฝนตกหนักและเช้าวันรุ่งขึ้นมีแดดออก ชาวบ้านจะออกไปจับแลนได้ เพราะว่าในช่วงสาย ๆ แลนจะออกมาตากแดด อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับ คือ ปืนลูกกลด มีดเดินป่า หนังสติ๊ก แร้ว (กับดักที่ทำจากลวดสลิง) นอกจากนี้ยังใช้สุนัขเพื่อช่วยดมกลิ่นหาแลน เมื่อจับได้แล้วจะใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
40	กระรอก	ตลอดปี	ชาวบ้านจะจับหากระรอกมาเพื่อรับประทานเป็นอาหาร อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับกระรอกคือ ปืน แร้ว ธนู และอาจจะใช้สุนัขช่วยในการนำทางด้วย
41	ตัวต่อ	ตลอดปี	มีหลายชนิด เช่น ต่อหัวเสือ ต่อ พาบน้ำ ต่อมดแดง ต่อโพรง ต่อขวด เป็นต้น ชาวบ้านจับเอาเฉพาะตัวอ่อนมารับประทาน ในการจับจะทำในคืนข้างขึ้นไม่จับในคืนข้างแรม และจะจับเมื่อขนาดของรังต่อมีขนาดใหญ่ การจับตัวต่อแต่ละชนิดจะมีช่วงของฤดูกาลที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น จึงมีการเก็บหาตัวต่อสลับชนิดกันได้ตลอดทั้งปี วิธีจับต้องเลือกช่วงเวลาว่าจะทำกลางวันหรือกลางคืน ตามชนิดของตัวต่อ โดยจะเลือกจับในช่วงเวลาที่ตัวต่อชนิดนั้น ๆ กลับเข้ารังและหลับ จะไม่จับเวลาที่ตัวต่อชนิดนั้นออกจากรัง นอกจากนี้ เมื่อพบรังต่อที่จะจับจะต้องสังเกตทางเข้ารังหรือปากรังให้ดีว่าอยู่ตรงไหน จากนั้นจะจุดไฟกับทางมะพร้าวหรือจุดกับผ้าขี้ริ้วที่ชุบน้ำมันโซล่า แล้วนำไฟไปเผาและรมควันที่ปากรัง เพื่อทำให้ตัวต่อเมาควันไม่สามารถบินออกมาต่อยได้ จากนั้นจะเก็บเอาเฉพาะรังและตัวอ่อนที่ติดอยู่กับรังกลับมา
42	แมงพลับ	ม.ค.	ชาวบ้านจะจับแมงพลับมารับประทานโดยนำมาต้ม คั่ว หรือทอดก็ได้ แมงพลับมีรสหวานมัน จึงนิยมจับหามาเป็นอาหาร วิธีจับหาแมงพลับใช้การก่อกองไฟใต้ต้นไม้ เพื่อล่อให้แมงพลับบินเข้ามาเกาะต้นไม้ที่ผู้จับก่อกองไฟไว้ข้างล่าง แล้วผู้จับก็จะเขย่าต้นไม้นั้นและจะทำให้แมงพลับตกลงมาที่พื้นดิน และเก็บแมงพลับใส่กระสอบ
43	มูสังหรือชะมด	ตลอดปี	เป็นสัตว์ที่มีชาวบ้านเข้ามาล่าเพื่อนำไปเป็นอาหาร อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับมูสัง คือ แร้ว ปืน ซึ่งอาจจะเป็นปืนลูกกรด ปืนลม ปืนแก๊ส หรือปืนลูกซองก็ได้ และอาจจะใช้กับ (กับดักชนิดหนึ่งที่ใช้สำหรับดักสัตว์) และกรงในการจับได้อีกด้วย ส่วนใหญ่แล้วในการจับมูสังมักจะใช้สุนัขเพื่อช่วยในการดมกลิ่น นอกจากนี้ การจับมูสังจะมีการใช้หนังสติ๊กเพื่อยิงให้มูสังตกใจและให้วิ่งไปในทิศทางที่ได้วางกับดักไว้

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
44	งูเหลือม	ตลอดปี	ชาวบ้านจับมารับประทานเนื้อ แต่งูเหลือมเป็นสัตว์ที่ไม่ค่อยพบมากนักในป่าชุมชนเขาหัวช้าง ไม่มีฤดูกาลในการจับหา สามารถจับหาได้ตลอดปี หากพบ วิธีจับงูเหลือม ใช้เชือกคล้องคองูเหลือมและนำท่อนไม้ที่มีความยาวพอเหมาะมาปักไว้และให้งูเหลือมเลื้อยมารัดท่อนไม้ดังกล่าว จนแน่น แล้วนำท่อนไม้ที่มีงูเหลือมรัดอยู่นั้นใส่กระสอบ มัดปากกระสอบนำกลับออกมาจากป่า
45	นากน้ำ	ตลอดปี	จับเพื่อนำมาทำเป็นเครื่องรางมากกว่านำมารับประทาน นากน้ำจะมีมากในแหล่งน้ำช่วงน้ำมาก พบได้บริเวณริมน้ำ วิธีการจับนากน้ำจะใช้ปืนยิง ภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบ
46	หมูป่า	ตลอดปี	จับเพื่อรับประทานเนื้อ ในช่วงฤดูฝนจะมีหมูป่าออกมาให้พบเห็นจำนวนมาก จึงจับได้ง่าย ในช่วงฤดูแล้งจะต้องหาตามบริเวณแหล่งน้ำ วิธีจับหมูป่าใช้แร้ววางดักไว้ เมื่อหมูป่ามาติดแร้ว หากยังไม่ตายจะใช้ปืนยิงให้ตาย แล้วจะใช้มีดชำแหละและนำไปเผาไฟ โดยเผาหนังหมูป่าด้วย เมื่อเรียบร้อยจึงนำกลับออกมาโดยใส่กระสอบหรือแบกโดยไม่ใส่ภาชนะ
47	กระจง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะจับกระจงเพื่อรับประทานเนื้อ คนรุ่นก่อนทราบว่าในช่วง ธ.ค. – ม.ค. เป็นช่วงที่กระจงตั้งท้อง จึงไม่จับหรือล่ากระจงในช่วงเวลานี้ เพื่อให้กระจงขยายพันธุ์ต่อไปได้ แต่ในปัจจุบันวัยรุ่นบางกลุ่มอาจเข้าไปจับแม้จะเป็นฤดูที่กระจงตั้งท้องก็ตาม ส่วนหนึ่งเนื่องจากแนวคิดเปลี่ยนแปลงไปจากที่คนรุ่นก่อนถ่ายทอดไว้ วิธีการจับกระจงจะใช้ แร้ววางดักไว้และอาจจะใช้กับดักต่างๆ ด้วย หรืออาจจะใช้ปืนยิง และเมื่อจับได้แล้วจะแบกตัวกระจงกลับออกมาจากป่า อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ปืน แร้ว ตรอม (มีลักษณะคล้ายสุ่ม) และอีทุบ (เครื่องมือสำหรับจับกระจง)
48	นางครวญ	ตลอดปี	เป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งที่เก็บหามาเพื่อเป็นส่วนประกอบของยาแผนโบราณ ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เป็นส่วนประกอบของยาบำรุงกำลัง โดยการนำไปดองกับสุราหรือนำมาต้มแล้วใช้ดื่ม และส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์คือ ทุกส่วนของต้น ได้แก่ ใบ ดอก ผล ราก และลำต้น ซึ่งภาษาในท้องถิ่นจะเรียกทุกส่วนของพืชชนิดนั้นๆ ว่า “ทั้ง 5” อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้าหรือมีดเดินป่า เสียม และภาชนะที่ใช้คือ กระสอบ
49	ไฟสาม กอง	ตลอดปี	เป็นสมุนไพรชนิดหนึ่งซึ่งจะมีการเก็บส่วนของยอดมารับประทานเคียงกับน้ำพริก นอกจากนี้มีการเก็บทั้ง 5 มาใช้เป็นส่วนประกอบยาแผนโบราณ จำพวกยาขับลมและยาขับเลือด อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหา ได้แก่ มีดพร้า มีดเดินป่า เสียม จอบ เชือก ภาชนะที่ใช้ใส่เพื่อนำกลับคือ กระสอบ
50	ขี้เหล็ก	ตลอดปี	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ คือ ใบ ดอกและผล ที่จะนำมาทำแกง นอกจากนี้ยังใช้ ทั้ง 5 เป็นสมุนไพรประกอบการทำยาที่สามารถถอนพิษบางอย่างได้ ทำยาแก้อาเจียนและยาขับปัสสาวะ อุปกรณ์ในการเก็บหา ได้แก่ มีดพร้า มีดเดินป่า เสียม จอบ เชือก และภาชนะที่ใช้ใส่เพื่อนำกลับคือ กระสอบ
51	สะค้าน	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บสะค้านมาทั้งเถาเพื่อนำมาใช้เป็นยาบำรุงธาตุและขับลม นอกจากนี้ส่วนของดอกสะค้านยังนิยมเก็บมาทำแกงอีกด้วย อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า และใช้กระสอบเป็นภาชนะสำหรับใส่เพื่อนำกลับมา
52	สมอ	ก.ย.-ต.ค., ม.ค.-ก.พ.	ชาวบ้านจะเก็บผลมารับประทาน นอกจากนี้ยังเป็นสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบของยาขับเสมหะ ยาแก้ไข ยาระบาย และยารักษาแผลในช่องปากได้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า และภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบ
53	ปลาไหลเผือก	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บทั้ง 5 มาเป็นส่วนประกอบในการทำยาแก้ไข้ นอกจากนี้ ส่วนของกะพี้ก็สามารถนำมาทำยาแก้ไข้ได้เช่นกัน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหา ได้แก่ มีดพร้า มีดเดินป่า เสียม จอบ เชือก และภาชนะที่ใช้ใส่เพื่อนำกลับคือ กระสอบ
54	กล้วยไม้	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บมาเพื่อใช้เป็นไม้ประดับในครัวเรือน กล้วยไม้ในป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้นมีมากมายหลายชนิด วิธีการในการเก็บหากล้วยไม้ คือ ใช้มือดึงมาทั้งต้น หรืออาจใช้มีดตัดบางส่วนที่ต้องการ และใช้กระสอบเป็นภาชนะใส่กลับมา

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
55	หางช้าง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บมาเพื่อเป็นไม้ประดับ แต่ส่วนใหญ่นิยมเก็บมาจำหน่าย เนื่องจากราคาตลาดของหางช้างค่อนข้างสูง อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหา คือ มีดพร้า เสียม และใช้กระสอบเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
56	หัวปรง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บมาเพื่อใช้เป็นไม้ประดับในครัวเรือน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า เสียม และภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบ
57	จันทน์ผา	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บมาเป็นไม้ประดับในครัวเรือน นอกจากนี้ยังนิยมเก็บหามาเพื่อจำหน่ายอีกด้วย เนื่องจากจันทน์ผาจะขึ้นตามซอกหินบริเวณหน้าผา จึงทำให้เก็บหาได้ค่อนข้างยาก ดังนั้นราคาตลาดจึงค่อนข้างสูง วิธีเก็บหาจะใช้มือดึงขึ้นมาทั้งต้นหรือบางครั้งอาจจะใช้เสียมและมีดพร้าช่วยในการเก็บหาด้วย ส่วนภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบ
58	กีบแรด	ตลอดปี	เป็นสมุนไพร อุปกรณ์ในการเก็บหา ได้แก่ มีดพร้า เสียม และภาชนะที่ใช้คือ กระสอบ
59	พูด	ตลอดปี	เป็นสมุนไพร อุปกรณ์ในการเก็บหา ได้แก่ มีดพร้า เสียม และภาชนะที่ใช้คือ กระสอบ
60	เหล็กครู	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนทั้ง 5 มาใช้ทำยาแผนโบราณ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
61	ฝนแสนห่า	ตลอดปี	เป็นพืชสมุนไพร อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
62	พาโหมต้น	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนทั้ง 5 ของพาโหมต้นมาใช้ในการทำยาแก้ท้องอืด ขับลม ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
63	เปล้าเงิน	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บส่วนทั้ง 5 มาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
64	เปล้าทอง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนทั้ง 5 มาใช้ในการทำยารักษาโรค อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
65	เปล้าเหลี่ยม	ตลอดปี	เป็นพืชสมุนไพรในตระกูลเปล้าอีกชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเก็บหามาใช้ทำยารักษาโรค โดยเอาส่วนทั้ง 5 มาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
66	ชิงดอกเดียว	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนทั้ง 5 มาเพื่อทำยาแก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง แก้ท้องร่วง อีกทั้งยังเป็นส่วนประกอบของยาบำรุงกำลังด้วย ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
67	เหล็กไม้ไผ่	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนทั้ง 5 มาทำยาบำรุงกำลังหรือยาชูกำลัง อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม จอบ เชือก และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ
68	ช้างชัก	ตลอดปี	เป็นพืชที่มีลักษณะเป็นเถาวัลย์ ชาวบ้านจะนำเถาช้างชักมาหั่นเป็นแว่นแล้วตากแดดให้แห้ง หลังจากนั้นจะนำมาต้มกับน้ำเพื่อดื่มหรือดองกับสุรา เพื่อใช้เป็นยาบำรุงกำลัง ส่วนของดอกยังนำมาใช้ทำยาแก้ไข้ทำประดู่ได้อีกด้วย อุปกรณ์ในการเก็บหาได้แก่ มีดพร้า เสียม และภาชนะสำหรับใส่กลับออกมาคือ กระสอบ

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
69	นก	ตลอดปี	ในที่นี้หมายถึงนกทุกชนิดที่ชาวบ้านจับมาเพื่อรับประทานเป็นอาหาร ชาวบ้านจะไม่จับนกในช่วงฤดูวางไข่ของนกชนิดนั้นๆ ในการจับหานกนั้นหากเป็นฤดูแล้งจะจับได้ง่ายในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ แต่หากเป็นฤดูที่มีผลไม้ป่าให้ผลผลิต ชาวบ้านจะจับหานกบริเวณใกล้ต้นไม้ที่มีผลไม้ชนิดที่นกชนิดนั้นๆ ชอบหากิน วิธีการจับนก อาจจะใช้ปืนหรือหนังสติ๊กยิงหรืออาจใช้สวิงจับ นอกจากนี้อาจจะวางยางดักหรือตาข่ายเพื่อให้นกมาติดกับดัก ยางดักนกนั้นมี 2 ชนิดที่นิยมใช้คือ ยางดักทั่วไปและยางเล็บ ยางดักทั่วไปนั้นจะติดนกทั้งตัว ส่วนยางเล็บจะติดเฉพาะส่วนเล็บของนก
70	หัวปลี	ตลอดปี	เป็นผลผลิตที่ได้จากกล้วย หัวปลีที่ชาวบ้านเก็บหามาใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเขาหัวช้างจะเป็นหัวปลีของกล้วยชนิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่กล้วยป่า ชาวบ้านจะเก็บหัวปลีมาเพื่อทำอาหาร อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้า หรือมีดพก และจะใส่กระสอบเพื่อนำกลับออกมา
71	หัวมันเทศ	ตลอดปี	เป็นผลผลิตที่มีปริมาณไม่มากนักในป่าชุมชนเขาหัวช้าง หัวมันเทศเกิดขึ้นจากการปลูกของชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่า บริเวณรอบๆ ป่าบางจุดจึงมีหัวมันเทศที่ขยายพันธุ์เองตามธรรมชาติต่อเนื่องไปจากเดิมที่ชาวบ้านปลูกไว้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ จอบ เสียม และภาชนะสำหรับใส่คือ กระสอบ
72	ลูกโป๊ะ	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บเฉพาะผลมารับประทานเคียงกับน้ำพริกหรือแกงเผ็ด ลูกโป๊ะจะมีลักษณะเป็นช่อ ดังนั้นอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ ไม้สอย ภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบหรือถุง นอกจากนี้ชาวบ้านยังนำส่วนของกิ่งและลำต้นมาใช้ทำคบไฟและกายซึ่งเป็นอุปกรณ์หนึ่งที่ใช้ในการเก็บหาน้ำผึ้ง
73	ผักกาดเขา	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บส่วนใบมารับประทานเคียงกับน้ำพริกหรือแกงเผ็ด นอกจากนี้หัวของผักกาดเขายังสามารถนำมาใช้ทำยาแก้ท้องอืดได้อีกด้วย วิธีเก็บหาจะใช้มือเด็ดเอาเฉพาะส่วนใบของผักกาดเขา ภาชนะที่ใช้ใส่คือกระสอบหรือถุง
74	แซะ	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บเอาเฉพาะส่วนที่เป็นยอดอ่อนนำมารับประทานเคียงกับน้ำพริก แกงเผ็ดและขนมจีน วิธีเก็บหาคือใช้มือเด็ดยอดอ่อน ซึ่งเก็บได้ง่ายเนื่องจากเก็บจากต้นแซะที่ยังมีขนาดเล็กและเตี้ย ภาชนะที่ใช้ใส่คือ ถุงหรือกระสอบ
75	หมุย	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บหาส่วนของยอดอ่อนมารับประทานกับขนมจีน นอกจากนี้ส่วนของยอดอ่อนยังนำมาทำเป็นยาแก้ปวดได้อีกด้วย วิธีเก็บหาจะใช้มือเด็ดยอดอ่อนและใส่ถุงเพื่อนำกลับออกมาจากป่า
76	บอนเต่า	ตลอดปี	เป็นพืชในตระกูลบอนและมีลักษณะคล้ายบอนส้ม ชาวบ้านจะเก็บส่วนของก้านมารับประทาน วิธีเก็บหาใช้มือดึงทีละก้าน และภาชนะที่ใช้ใส่คือ กระสอบหรือถุง
77	ทำมัง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะนำส่วนของใบมาทำน้ำพริกหรือแกง เนื่องจากใบทำมังมีกลิ่นคล้ายแมงดาจึงนิยมนำมาใช้ทำน้ำพริกเพื่อให้มีกลิ่นเหมือนน้ำพริกแมงดา นอกจากนี้ยังมีการเก็บลำต้นมาทำสากที่ใช้ตำน้ำพริกเพราะจะทำให้มีกลิ่นหอม วิธีเก็บหาใช้มือเด็ดเฉพาะส่วนใบ และใส่ถุง เพื่อนำกลับออกมา
78	ปุดฉ้อง	ตลอดปี	ชาวบ้านจะเก็บเอาทั้งส่วนใบ ก้านและรากมารับประทานสดๆ หรือใส่ในแกงก็ได้ ปุดฉ้องจะมีกลิ่นและรสชาติคล้ายต้นข่า วิธีเก็บหาจะใช้มือถอนทีละต้น และภาชนะที่ใช้คือ กระสอบหรือถุง
79	ปุดช้าง	ตลอดปี	ชาวบ้านเก็บเฉพาะส่วนที่เป็นหน่ออ่อนมารับประทาน ปุดช้างจะขึ้นอยู่เป็นกอคล้ายพวกขิงและข่า วิธีเก็บหาจะใช้มือถอนและอาจใช้เสียมช่วยด้วย ภาชนะที่ใช้สำหรับใส่คือ กระสอบหรือถุง

ตาราง 2 รายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บหาผลผลิตจากป่าเขาหัวช้าง (ต่อ)

ลำดับ	ชนิด	ฤดูกาลเก็บหา	ลักษณะการนำมาใช้ประโยชน์ อุปกรณ์ และวิธีการเก็บหา
80	ตะเงาะ	ตลอดปี	เป็นพืชที่มีลักษณะคล้ายต้นตาหลา แต่ขึ้นอยู่บริเวณริมน้ำ ชาวบ้านเก็บส่วนดอกของตะเงาะมารับประทานเคียงกับน้ำพริกและสามารถนำมาทำแกงได้ อีกทั้งยังมีการเก็บทั้งต้นมาปลูกเป็นไม้ประดับอีกด้วย นอกจากนี้ส่วนดอกยังสามารถนำมากินแก้กระหายน้ำได้เวลาอยู่ในป่า เนื่องจากมีน้ำมาก วิธีเก็บหาใช้มีดพร้า หรือมีดพกตัดส่วนดอกและใช้ถุงหรือกระสอบเพื่อใส่นำกลับมา
81	ลูกหวายมวย	ส.ค.-ก.ย.	ชาวบ้านจะเก็บลูกหวายมวยเพื่อนำมาทำแกง วิธีเก็บหาคือจะใช้มือเก็บส่วนผลและอาจใช้มีดพร้าหรือมีดพกช่วยบและภาชนะที่ใช้ใส่คือ ถุง
82	สมุนไพรอื่นๆ	ตลอดปี	นอกเหนือจากในรายการข้างต้น มีการเก็บสมุนไพรไปประกอบกันแล้วเป็นยาหลากหลายตำรับ ได้แก่ กำลังช้างสาน ว่านงูเห่า พญารากขาว กระดูกไก่ ไฟเดือนห้า กลิ้งกลางดง สบู่เลือด ว่านนกสัมแรด เม่าเหล็ก ม้ากระทืบโรง สาวสะดุ้ง หัวงูฟ้า ป่าวม้วมืด ขมิ้นเครือ อัคคีชวา จันแดง จันขาว วัวหายแดง วัวหายดำ ก้ามกุ้งซึ่ง เย็นม้า เอ็นแดง และเอ็นขาว วิธีในการเก็บหาคือ กรณีที่เป็นลำต้น กิ่ง เถา เปลือกและแก่น จะใช้มีดตัด แต่หากเป็นราก หัวหรือต้นขนาดเล็กจะใช้มือ จอบหรือเสียมขุดและถอนขึ้นมา และถ้าเป็นผล ดอก หรือใบจะใช้มือเด็ด ยกเว้นสบู่เลือดซึ่งจะต้องใช้เหล็กสักดเพื่อสักดออกมาเพราะต้นจะอยู่ในซอกหิน เมื่อเก็บหาได้ตามต้องการแล้วจะใส่กระสอบกลับมา แต่เนื่องจากป่าชุมชนเขาหัวช้างมีลักษณะลาดชันและบางส่วนเป็นหน้าผาจึงต้องใช้เชือกผูกละพายเพื่อช่วยในการนำกลับมา
83	สับปะรด	ตลอดปี	มีอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่า เนื่องจากเกิดจากการปลูกของชาวบ้านรอบๆ พื้นที่ป่า และขยายพันธุ์เพิ่มปริมาณเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเก็บผลสับปะรดมารับประทาน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บหาคือ มีดพร้าหรือมีดพก และภาชนะสำหรับใส่คือ กระสอบ
84	พริก	ตลอดปี	ชาวบ้านเรียกว่า “พริกนก” เก็บมาทำแกงหรือทำยาก็ได้ วิธีเก็บหาจะใช้มือเด็ดเม็ดพริกที่ต้องการและนำใส่ถุงกลับมา
85	นกกรงหัวจุก	ตลอดปี	เป็นนกที่ชาวบ้านจับมาเป็นสัตว์เลี้ยงสวยงาม เนื่องจากในท้องถิ่นนิยมเลี้ยงและนำมาประกวดแข่งขันเสียงร้องของนก เนื่องจากจับหาได้ค่อนข้างยาก นกกรงหัวจุกจึงมีราคาจำหน่ายค่อนข้างสูง วิธีจับหานก จะนำนกต่อใส่ในกรงต่อนก เพื่อล่อให้นกตัวอื่นมาติดกับดัก ซึ่งจะใช้ยางดักนกและตาข่ายดักไว้ เมื่อนกรงมาติดกับดักก็จะจับใส่กรงเพื่อนำกลับออกมาจากป่า

ตาราง 3 ปริมาณเฉลี่ยของของป่าที่ถูกเก็บหาหรือใช้ประโยชน์ในรอบ 1 ปี (ข้อมูลปี 2547)

ลำดับที่	ชนิดของป่า (กก. ยกเว้นระบุ)	ปริมาณเฉลี่ยต่อครัวเรือน	ปริมาณรวมของประชากร	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บหา	ร้อยละของปริมาณที่นำมาบริโภค	ร้อยละของปริมาณที่นำมาจำหน่าย
1	สะตอ (ฝัก)	1,222.06	342,176.97	55.76	25.36	74.64
2	ผักกูด	73.34	20,534.18	51.52	34.61	65.39
3	น้ำผึ้ง (ขวด)	18.92	5,296.24	27.88	14.80	85.20
4	กบ	7.53	2,109.33	21.21	52.02	47.98
5	ประ	6.91	1,935.39	21.21	23.96	76.04
6	เหรียง	7.73	2,165.33	21.82	40.46	59.54
7	หอย	7.04	1,971.88	18.79	60.87	39.13
8	ปลาภูเขา	13.31	3,726.55	38.79	92.22	7.78
9	ปลาดุก / ช่อน / ไหล	5.27	1,476.36	7.27	89.36	10.64
10	กุ้ง	0.13	36.48	3.64	100.00	0.00
11	หน่อไม้	7.15	2,000.73	33.33	68.72	31.28
12	หยวก	30.65	8,581.58	19.39	62.96	37.04
13	เห็ดโคน	0.20	56.00	2.42	61.54	38.46
14	เห็ดปลวก	0.62	173.09	1.21	27.27	72.73
15	เห็ดอื่นๆ	0.59	166.30	18.79	81.31	18.69
16	ไข่มดแดง	2.10	587.15	13.94	59.29	40.71
17	เนียง	3.76	1,052.12	15.15	46.23	53.77
18	มะปราง	4.27	1,194.67	8.48	18.10	81.90
19	มะปริง	5.78	1,618.91	10.30	19.91	80.09
20	น้ำมันยาง (ปี๊บ)	1.85	517.58	1.21	0.00	100.00
21	มะเขือพวง	0.10	28.85	1.21	9.09	90.91
22	ขี้ค้อน	1.71	478.55	13.33	100.00	0.00
23	ลูกกอ	2.64	739.88	13.33	63.47	36.53
24	ระกำ	1.04	290.18	7.88	100.00	0.00
25	บอนส้ม (กำ)	11.21	3,137.70	5.45	38.85	61.15
26	คนทีดำ	1.21	339.39	1.21	95.24	4.76
27	ส้มเกียบ (กำ)	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
28	บอนชะรัด (กำ)	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
29	ไม้ไผ่ (ลำ)	48.65	13,623.27	12.73	37.50	62.50
30	ไม้แก่น (อัน)	0.12	33.94	0.61	0.00	100.00

ตาราง 3 ปริมาณเฉลี่ยของของป่าที่ถูกเก็บหาหรือใช้ประโยชน์ในรอบ 1 ปี (ข้อมูลปี 2547) (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดของป่า (กก. ยกเว้นระบุ)	ปริมาณเฉลี่ยต่อครัวเรือน	ปริมาณรวมของประชากร	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บหา	ร้อยละของปริมาณที่นำมาบริโภค	ร้อยละของปริมาณที่นำมาจำหน่าย
31	หวายเส้น (เมตร)	2.06	576.97	4.85	100.00	0.00
32	หวายมวย (เมตร)	0.07	18.67	1.21	100.00	0.00
33	ลูกสาย	0.09	25.45	0.61	100.00	0.00
34	ทองบิ้ง	0.05	13.58	1.21	100.00	0.00
35	กำไล	0.04	10.18	0.61	100.00	0.00
36	มะม่วงป่า	0.15	42.42	0.61	100.00	0.00
37	เงาะป่า	0.05	15.27	0.61	100.00	0.00
38	ชะพลู	0.02	4.24	0.61	100.00	0.00
39	แลน	0.85	237.58	8.48	71.76	28.24
40	กระรอก	0.72	201.94	2.42	100.00	0.00
41	ตัวต่อ	0.21	58.55	3.64	100.00	0.00
42	แมงพลับ	0.44	123.88	3.64	80.00	20.00
43	มูสัง / ชะมด	0.19	52.61	3.03	100.00	0.00
44	งูเหลือม (เมตร)	0.02	6.79	0.61	100.00	0.00
45	นากน้ำ (ตัว)	0.01	1.70	0.61	100.00	0.00
46	หมูป่า	1.21	337.70	3.64	65.00	35.00
47	กระจง	0.12	33.94	1.82	30.00	70.00
48	นางครวญ	1.19	334.30	1.82	80.00	20.00
49	ไฟสามกอง	0.10	27.15	2.42	100.00	0.00
50	ขี้เหล็ก	0.07	20.36	0.61	100.00	0.00
51	สะค้าน	0.13	37.33	1.21	100.00	0.00
52	สมอ	0.07	20.36	0.61	100.00	0.00
53	ปลาไหลเผือก	1.16	325.82	1.21	66.67	33.33
54	กล้วยไม้ (ต้น)	0.27	76.36	0.61	100.00	0.00
55	หางช้าง (ต้น)	0.08	23.76	1.82	100.00	0.00
56	หัวปรง (ต้น)	0.01	1.70	0.61	100.00	0.00
57	จันทน์ผา (ต้น)	0.02	6.79	1.21	100.00	0.00
58	กีบแรด (หัว)	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
59	นูด	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
60	เหล็กครู	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00

ตาราง 3 ปริมาณเฉลี่ยของของป่าที่ถูกเก็บหาหรือใช้ประโยชน์ในรอบ 1 ปี (ข้อมูลปี 2547) (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดของป่า (กก. ยกเว้นระบุ)	ปริมาณเฉลี่ยต่อครัวเรือน	ปริมาณรวมของประชากร	ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เก็บหา	ร้อยละของปริมาณที่นำมาบริโภค	ร้อยละของปริมาณที่นำมาจำหน่าย
61	ฝนแสนห่า	1.12	313.94	1.21	66.67	33.33
62	พาโหมต้น	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
63	เปล้าเงิน	1.12	313.94	1.21	66.67	33.33
64	เปล้าทอง	1.12	313.94	1.21	66.67	33.33
65	เปล้าเหลี่ยม	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
66	ชิงดอกเดียว	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
67	เหล็กไม้ไผ่	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
68	ช้างชัก	1.12	313.94	1.21	66.67	33.33
69	นก (ตัว)	0.05	13.58	0.61	100.00	0.00
70	หัวปลี (หัว)	0.82	229.09	1.21	100.00	0.00
71	หัวมันเทศ	0.39	110.30	0.61	100.00	0.00
72	ลูกโป๊ะ	0.61	169.70	0.61	100.00	0.00
73	ผักกาดเขา	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
74	ยอดแซะ	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
75	ยอดหมุย	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
76	บอนเต่า (กำ)	0.24	67.88	0.61	100.00	0.00
77	ทำมัง	0.00	0.85	0.61	100.00	0.00
78	ปุดฉ้อง (กำ)	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
79	ปุดช้าง (กำ)	0.03	8.48	0.61	100.00	0.00
80	ดะเงาะ (ดอก)	0.09	25.45	0.61	100.00	0.00
81	ลูกหวายมวย	0.06	16.97	0.61	100.00	0.00
82	สมุนไพร อื่นๆ	25.09	7,025.45	0.61	0.00	100.00
83	สับปะรด (ลูก)	0.09	25.45	0.61	100.00	0.00
84	พริก	0.55	152.73	0.61	100.00	0.00
85	นกกรงหัวจุก (ตัว)	0.01	1.70	0.61	100.00	0.00

นอกนั้นเป็นการเก็บหาทั้งเพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อจำหน่าย 33 ชนิด

นอกจากนี้ จากการสำรวจพบว่า ในปี 2547 มูลค่าการใช้ประโยชน์ของป่าเฉลี่ยเท่ากับ 17,893.95 บาทต่อครัวเรือนต่อปี หรือคิดเป็นมูลค่ารวมของประชากรทั้งหมดเท่ากับ 5,010,307.27 บาทต่อปี (เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี, 2549)

สรุปและอภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้ สามารถรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บหาของป่าได้ค่อนข้างละเอียด ทั้งในด้านของชนิด ปริมาณ วิธีการ ต้นทุน และฤดูกาลเก็บหาของป่า ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าเนื่องมาจากการที่มีทีมวิจัยฝ่ายชุมชนอยู่ในกระบวนการวิจัย ทำให้สามารถระดมความคิดและความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับการเก็บหาของป่า ทำให้ข้อมูลที่ได้รับมีความละเอียดสูง ประกอบกับป่าเขาหัวช้างมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง คือ มีการบันทึกรายละเอียดการเข้าใช้ประโยชน์ในด้านผลิตผลในรูปของของป่าจากป่าเขาหัวช้างถึง 85 ชนิด ทั้งนี้ เปรียบเทียบกับการศึกษาของ ประภาพรรณ กำภู และเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี (2546) ที่ศึกษาการเก็บหาของป่าจากป่ากราด พบว่า มีการใช้ประโยชน์เพียง 7 ชนิด หรือการศึกษาของ ขจรยุทธ อัจจิกุล (2543) ซึ่งได้ศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนบ้านไร่เหนือ ตำบลบาโหย อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา พบว่า ประชาชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนลุงนอม โดยใช้ประโยชน์จากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ทั้งหมด 20 ชนิด และการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนยวนบนด่านจากพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ทั้งหมด 28 ชนิด

การศึกษาด้านการใช้ประโยชน์ด้านของป่าจากประเทศใกล้เคียงได้แก่ การศึกษาของ Bann (1997) ในจังหวัด Ratanakiri ประเทศกัมพูชา Bann เก็บข้อมูลจากครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์ป่าไม้แบบดั้งเดิม คือ การใช้ประโยชน์จากของป่า ได้แก่ ไม้ฟืน หวาย ไม้ไผ่ การใช้ไม้เพื่อการก่อสร้าง และสัตว์ป่า รวมทั้งสิ้น 42 ชนิด ซึ่งก็มีจำนวนชนิดน้อยกว่าที่ศึกษาในครั้งนี้ ในการศึกษาของ Campbell และคณะ (1997 อ้างถึงใน Dovie, 2003) ซึ่งสำรวจการใช้ประโยชน์ของของป่าด้วยวิธีการมีส่วนร่วม ก็พบว่า มีการใช้ประโยชน์ของป่าเพียง 20 ชนิดเท่านั้น และงานของ Mahapatra and Tewari (2004) ได้รายงานผลการศึกษา พบว่า มีรายการของของป่าที่ถูกใช้ประโยชน์ในหมู่บ้านที่ศึกษา 17 ชนิด ประกอบด้วย ผลไม้ 7 ชนิด สมุนไพร 3 ชนิด ใบไม้ 3 ชนิด เปลือกไม้ 1 ชนิด ยาง 2 ชนิด และเมล็ด 6 ชนิด

การตั้งข้อสังเกตว่า การที่งานวิจัยชิ้นนี้สามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างละเอียดเนื่องจากมีทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเข้าร่วมวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ Dovie (2003) ซึ่งกล่าวถึงการศึกษาที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น การรับรู้ของคนท้องถิ่นหรือคนพื้นเมือง และการมีส่วนร่วมจากคนท้องถิ่นที่อาศัยป่าเป็นแหล่งอาหารและหล่อเลี้ยงชีวิต ซึ่งเขาใช้วิธีการมีส่วนร่วมในการสำรวจแหล่งที่มาของการใช้ประโยชน์ของป่า นอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดแล้วยังอาจนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการ ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวจะก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญและการเป็นเจ้าของทรัพยากรอีกด้วย

เมื่อพิจารณาลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่เข้าไปเก็บหาของป่าจากป่าเขาหัวช้าง ก็พบว่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อย คือในช่วง 3,000-6,000 บาทต่อเดือนถึงร้อยละ 67.88 และเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาขั้นสูงสุดระหว่าง ป.4 ถึง ป.6 ร้อยละ 64.24 และจากการศึกษาพบว่า การเก็บหาของป่าสามารถทำได้ตลอดปีโดยมีผลผลิตที่เก็บหาหมุนเวียนเปลี่ยนกันไปตามฤดูกาลของของป่าแต่ละชนิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าป่าเขาหัวช้างเป็นที่พึ่งและเลี้ยงชีพสำหรับกลุ่มประชากรที่มีโอกาสทางการประกอบอาชีพด้อยกว่าคนอื่นๆ

ในบรรดาของป่าที่มีการเก็บหา 85 รายการ มีจำนวน 49 ชนิดที่ชาวบ้านนำมาบริโภคในครัวเรือนแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีการจำหน่าย และของป่าเก็บหาเพื่อจำหน่ายอย่างเดียวโดยไม่มีการบริโภคในครัวเรือนมี 3 ชนิดได้แก่ น้ำมันยาง ไม้แก่น และสมุนไพรอื่นๆ และจากของป่าทั้งหมดที่เก็บหามี 16 ชนิดที่มีสัดส่วนในการเก็บหาเพื่อการจำหน่ายสูงกว่าเก็บหาเพื่อการบริโภค ได้แก่ สะตอ ผักกูด น้ำผึ้ง ประ เหรียง เห็ดปลวก เนียง มะปราง มะปริง น้ำมันยางมะเขือพวง บอนส้ม ไม้ไผ่ ไม้แก่น กระจง และสมุนไพรอื่นๆ เนื่องจากหน่วยปริมาณของการเก็บหาจากการสอบถามมีความต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของของป่า เช่น สะตอจะนับหน่วยเป็นฝัก น้ำผึ้งนับหน่วยเป็นขวด ทั้งนี้เพื่อความแม่นยำในการคำนวณ

ปริมาณและมูลค่า ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบปริมาณระหว่างของป่าแต่ละชนิดว่ามีการเก็บหาชนิดใดมากที่สุดได้ แต่ก็สามารถเปรียบเทียบได้ในกลุ่มที่มีหน่วยปริมาณเหมือนกัน เช่น ในหน่วยกิโลกรัมของการเก็บหา พบว่าผักกูดมีปริมาณการเก็บหาสูงสุด คือ 73.34 กก.ต่อครัวเรือนต่อปี รองลงมาเป็นหยวก 30.65 กก.ต่อครัวเรือนต่อปี ส่วนปริมาณของป่าที่มีการเก็บหาน้อยที่สุดในหน่วยกิโลกรัม ได้แก่ พาโหมต้น ซึ่งมีปริมาณเท่ากับ 0.03 กก.ต่อครัวเรือนต่อปี สำหรับปริมาณที่มีการเก็บหาสูงสุด ได้แก่ สะตอ ซึ่งมีปริมาณเท่ากับ 1,222.06 ฝักต่อครัวเรือนต่อปี และสะตอยังเป็นของป่าที่มีจำนวนผู้เก็บหาในสัดส่วนที่สูงที่สุดด้วย คือจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เก็บหาของป่าทั้งหมด มีผู้ที่เก็บหาสะตอมากถึงร้อยละ 55.76 รองลงมาเป็นผักกูดร้อยละ 51.52 ปลาภูเขาร้อยละ 38.79 และหน่อไม้ร้อยละ 33.33

จากการสำรวจในครั้งนี้พบว่า ผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้าน ได้เก็บหาและใช้ประโยชน์นั้นเป็นไปเพื่อการยังชีพเป็นหลัก แม้ว่าจะมีการจำหน่ายผลผลิตของป่าที่เก็บหามาแต่ก็เป็นการจำหน่ายในลักษณะเพื่อรายได้เสริม มิได้เป็นการค้าเชิงพาณิชย์ที่หวังกำไรแต่อย่างใด และแม้ว่าปริมาณที่เก็บหาในแต่ละครัวเรือนอาจจะไม่มาก แต่จะเห็นได้ว่าป่าเขาหัวช้างเป็นแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงชุมชนหลายครัวเรือน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยป่าและชาวบ้านเองก็ดูแลป่าไม่ให้มีการใช้ประโยชน์มากเกินไปด้วย นั่นคือ กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้างได้กำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ป่าและจัดเวรยามตรวจตราสอดส่องดูแลป่าผืนนี้เป็นประจำด้วย จากข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้พบว่า หากสภาพของผืนป่าทรุดโทรมหรือถูกเปลี่ยนแปลงไปก็จะกระทบกับวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนกลุ่มที่มีรายได้น้อยซึ่งยังต้องพึ่งพาป่าในการยังชีพด้วย

ข้อเสนอแนะ

การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนป่าเขาหัวช้างนี้เป็นเพียงแค่ส่วนหนึ่งของประโยชน์ที่ป่าเอื้อให้กับชุมชนและระบบนิเวศ ถึงกระนั้นประโยชน์ดังกล่าวก็ยังเอื้อให้ชีวิตของคนในชุมชนดำเนินไปได้ด้วยการพึ่งพาอาศัยผลผลิตจากป่า ทำให้คนกลุ่มหนึ่งสามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องมีรายได้เพิ่ม ดังนั้น ในการที่จะนำป่าผืนนี้ไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ควรจะต้องคำนึงถึงกลุ่มชาวบ้านที่มีวิถีผูกพันและพึ่งพาป่าผืนนี้ด้วย ทั้งในด้านของการเป็นแหล่งอาหาร และแหล่งรายได้ซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่มีส่วนในการตัดสินใจหรือดำเนินนโยบายเกี่ยวกับป่าผืนนี้เพื่อความยั่งยืนจำเป็นต้องเข้าใจวิถีชีวิตเช่นนี้ของชุมชนและเสนอแนวทางในการจัดการที่เหมาะสมกับวิถีดังกล่าวของชุมชนด้วย

ในขณะเดียวกัน การจัดการป่าไม้เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนนั้น น่าจะมีการศึกษาที่ชัดเจนถึงจำนวนของผลผลิตสูงสุดที่จะใช้ได้ในแต่ละประเภท และวางมาตรการในการใช้ของป่าให้ถูกต้องเหมาะสมกับฤดูกาล โดยให้ความรู้กับผู้ที่เก็บหาของป่าถึงวิธีการเก็บหาการดูแล การบำรุงรักษา ตลอดจนการปลูกเพิ่มเติมเพื่อให้ป่ายังคงความอุดมสมบูรณ์และเอื้อประโยชน์ทั้งในด้านของผลผลิตของป่า และการดูแลรักษาป่ายังช่วยให้เกิดผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศโดยรวมด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เอกสารอ้างอิง

ขจรยุทธ อัจจิกุล. (2543). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการจัดการป่าชุมชนในบ้านไร่เหนือ ตำบลบาโหย อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2543). **สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย.** กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ประภาพรรณ กำภู และเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี. (2546). การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของบางองค์ประกอบของป่าดิบชื้น กรณีศึกษาป่ากราด อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. **วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, 10(1), 37-47.

สนทญา เมืองสุข. (2546). **การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น: กรณีศึกษาเรื่องป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)

เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี. (2549). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ การประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสต์ของป่าชุมชนในภาคใต้: กรณีศึกษา ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง.** คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Bann, Camille. (1997). **An Economic Analysis of Tropical Forest Land Use Options, Ratanakiri Province, Cambodia.** Canada: International Development Research Centre.

Dovie, Delali, B.K., (2003). Whose involvement? – Can Hierarchical Valuation Scheme Intercede for Participatory Methods for Evaluating Secondary Forest Resource Use?. **Forest Policy and Economics,** 5(2003), 265-283.

Mahapatra, A K, and Tewari, D.D., (2004). Importance of Non-Timber Forest Products in the Economic Valuation of Dry Deciduous Forests of India. **Forest Policy and Economics.**